

Projektas „Kritinio mąstymo kompetencijų plėtojimas neformalaus ugdymo veiklose (Kritinis mąstymas – neformaliai ugdymui)“

Nr. VP1–2.2–ŠMM–10–V–02–017

**KRITINIO MĄSTYMO UGDYMO PROGRAMA MOKINIŲ IR JAUNIMO
ORGANIZACIJŲ NARIAMS**

**Vilnius
2013**

Projektą „Kritinio mąstymo kompetencijų plėtojimas neformalaus ugdymo veiklose (Kritinis mąstymas – neformaliai ugdymui)“ (SFMIS Nr. VP1–2.2–ŠMM–10–V–02–017) finansuoja Lietuvos Respublika. Projektą iš dalies remia Europos Sąjunga.

Projektą vykdo

VšĮ Šiuolaikinių didaktikų centras

Mažeikių „Žiburėlio“ pradinė mokykla

Molėtų gimnazija

Šilutės pirmoji gimnazija

Vilniaus Simono Daukanto progimnazija

Vilniaus „Vyturio“ pradinė mokykla

Lietuvos skautija

Programos rengėjas: VšĮ Šiuolaikinių didaktikų centras

Programą rengė:

Evaldas Bakonis

Valdonė Indrašienė

Daiva Penkauskienė

Tomas Rakovas

Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijoje (toliau - Koncepcija) teigiama, kad neformaliojo vaikų ugdymo paskirtis – *ugdyti vaiko gyvenimo įgūdžius, asmenines, socialines ir kitas bendrąsias kompetencijas*. Koncepcijoje teigiama, kad *pasirenkamojo vaikų ugdymo (t. y. neformaliojo švietimo) tikslas yra ugdyti kompetencijas, teikiančias galimybių asmeniui tapti aktyviu visuomenės nariu, sėkmingai veikti visuomenėje, padėti tenkinti pažinimo ir saviraiškos poreikius*. Šios programos autoriai, remdamiesi šia Koncepcija, mano, kad neformalus kritinio mąstymo ugdymas(is) yra asmeniškai ir sąmoningai pasirinktas ugdymas(is), tiesiogiai atliepantis Koncepcijos uždavinį 15.3. *“ugdyti gebėjimą kritiškai mąstyti, rinktis ir orientuotis dinamiškoje visuomenėje“* [1]. Juo siekiama ugdyti ir ugdytis:

1. savęs pažinimą, asmeninę saviraišką, tobulėjimą bei kritišką, pagrįstą savęs vertinimą;
2. kitų pažinimą, gebėjimą pagarbiai priimti kitoniškumą ir gyventi darnoje su kitais;
3. gebėjimą susigaudyti nuolat besikeičiančioje aplinkoje, kritiškai atsirinkti ir pasirinkti informaciją;
4. gebėjimą priimti kritiškus sprendimus, spręsti problemas ir asmeniname, ir bendruomeniniame, ir visuomeniniame lygmenyje;
5. atvirumą ir smalsumą, tyrinėjimą ir kūrybiškumą, siekiant būti aktyviu visuomenės nariu, prisidedančiu prie jos kūrimo ir tobulinimo.

Jei laikomės koncepcijos nuostatos, kad neformalusis ugdymas yra pasirenkamas, tai išvardinti uždaviniai nėra lengvi, nes juos kiekvienas *turi atlikti pats*, asmeniškai pasirinkęs vieną ar kitą neformaliojo ugdymo veiklą. Tačiau ir kritinio mąstymo apibrėžimas (Klooster, 2001), kurio laikosi šios programos autoriai, sako, kad kritinis mąstymas - tai darbas, kurį turi atlikti pats, nes niekas kitas už tave patį negali mąstyti ir priimti sprendimus. Koncepcijoje išdėstyti ir kiti pasirenkamojo ugdymo principai – prieinamumas, individualizavimas, aktualumas, demokratiškumas, patirtis, ugdymasis grupėje, pozityvumas. Šie principai tinka ir kritinio mąstymo ugdymui, kurio dėka jie įgauna konkrečią išraišką:

PRINCIPAI	KONCEPCIJA	KRITINIS MĄSTYMAS
Savanoriškumas	Laisvai renkamosi švietimo teikėją ir veiklas.	Kritinio mąstymo ugdyti prievarta yra neįmanoma. Tai individualus procesas, veiksmas, inicijuojamas tik asmeniniu noru, apsisprendimu. Todėl labai svarbu sudaryti sąlygas, kurti aplinką, padedančią suvokti kritinio mąstymo vertę.
Prieinamumas	Veiklos ir metodai yra prieinami visiems pagal amžių, išsilavinimą, turimą patirtį nepriklausomai nuo socialinės padėties.	Kritinis mąstymas nepripažįsta „sienų“ – geografinių, kultūrinių, socialinių, rasinių, amžiaus ir t.t. Vienas iš kritinio mąstymo ugdymo principų – „ <i>mąstyti kritiškai gali kiekvienas</i> “, teigia, kad kritiškai mąstančiu ne gimstama, bet tampama. Kritinio mąstymo ugdymo formų ir būdų įvairovė sudaro galimybę rasti kelią į kiekvieną asmenį.
Individualizavimas	Ugdymas individualizuojamas atsižvelgiant į asmenybę, galimybes, poreikius ir pasiekimus.	Kritinis mąstymas, pirmiausiai yra individualus veiksmas. Tai darbas – kurio niekas už tave neatliks – jį turi atlikti pats. Kiekvienas žmogus mąsto savaip, pasiremdamas savo žiniomis, patirtimi, vertybinėmis nuostatomis, todėl jo ugdymas neįsivaizduojamas be pagarbos ir dėmesio individualiems poreikiams ir galimybėms, asmeninei pažangai ir pasiekimams.
Aktualumas	Veiklos, skirtos socialinėms, kultūrinėms, asmeninėms, edukacinėms, profesinėms ir kitoms kompetencijoms ugdyti.	Kritinio mąstymo ugdymas apima daugelio kompetencijų ugdymą. Jo aktualumas niekada nemažės, nes tai yra svarbu kiekvienam asmeniškai ir kiekvienai visuomenei. Nuo gebėjimo suprasti, vertinti save ir aplinką priklauso asmens gebėjimas būti darnoje su savimi ir aplinka, pozityviai veikti visuomenėje, o visuomenės gerovė priklauso nuo kritiškai mąstančių žmonių skaičiaus.
Demokratiškumas	Mokytojai, tėvai ir vaikai yra aktyvūs ugdymo(si) proceso kūrėjai, kartu nustato ugdymosi poreikius.	Kritinio mąstymo ugdymas yra viena iš demokratinės visuomenės radimosi sąlygų. Demokratinė visuomenė suprantama kaip jos narių pasidalijimas laisve ir atsakomybe. Mokykla, jaunimo organizacija – tai visuomenės mini modeliai. Nuo to, kaip jose bendraujama, mokomasi, veikiama, sprendžiama, kokia aplinka ir kultūra kuriama, priklauso, kokius turėsime ateities piliečius. Kritinio mąstymo ugdymo demokratiškumas glūdi nuostatoje, kad ugdymo tikslai ir rezultatai yra bendras visų (ne tik švietėjų, ugdytojų) reikalas, <i>todėl dėl jų turi būti susitarta, jie turi būti aiškūs ir suprantami visiems.</i>

Patirtis	Ugdymas grindžiamas patyrimu ir refleksija.	Kritinio mąstymo ugdymas remiasi konstruktivizmo teorija, teigiančia, kad kiekvieno asmeninė patirtis yra pagrindas naujoms žinioms, informacijai, patirčiai priimti ir suprasti. Todėl ugdymas, švietimas apskritai, negali ignoruoti asmeninės patirties. Ji turi būti vertinama, reflektuojama, keliant klausimą: <i>“Kas apie tai jau žinoma? Ką apie tai sako mūsų patirtis? Kaip nauja informacija siejasi su mūsų patirtimi?”</i> ir pan.
Ugdymasis grupėje	Mokomasi spręsti tarpasmeninius santykius, priimti bendrus sprendimus, dalytis darbais ir atsakomybėmis.	Kritinio mąstymo teorija ir praktika teigia, kad geriausiai mokomasi bendradarbiaujant, sąveikaujant su kitais, nes šio veiksmingo proceso metu išmokstama pasisakyti ir išklaudyti, vertinti skirtingus požiūrius, gerbti įvairias nuomones, vienu metu gauti daug ir skirtingos informacijos, pasidalyti darbais, imtis atsakomybės, mokomasi kurti kolektyvinį produktą / rezultatą.
Pozityvumas	Ugdymosi procese kuriamos teigiamos emocijos, sudaromos sąlygos gerai savijautai.	Palankios, teigiamos aplinkos sukūrimas yra būtina prielaida kritiniam mąstymui ugdyti(s). Ir tuo pačiu pats kritinis mąstymas, jo puoselėjimas kuria atvirą, laisvą mąstymui ir kūrybai aplinką.

I paveikslas. Pasirenkamojo ugdymo principų išraiška kritiniame mąstyme.

Koncepcijoje teigiama, kad laikantis šių principų ir atlikus aukščiau išvardintus uždavinius įgyjamos kompetencijos, naudingos asmeniniame, visuomeniniame ir profesiniame gyvenime, o rezultatas - išaugęs *visuomenės narių pilietiškumas ir tautiškumas*; jų aktyvus dalyvavimas *bendruomeniniame ir visuomeniniame (politiniame) gyvenime*; asmenybės, gebančios kurti *bendruomeniškumą skatinančią aplinką ir į ją įtraukiančios daugiau visuomenės narių* bei lanksčiai reaguojančius į pokyčius darbo rinkoje, ko pasėkoje *mažės nedarbas ir valstybės išlaidos socialinėms išmokoms*. Jei laikome kritinį mąstymą sąmoningu asmens pasirinkimu ir kryptingu darbu, tai be abejonės jis taip pat veda prie konkrečių rezultatų.

REZULTATAI	
KONCEPCIJA	KRITINIS MĄSTYMAS
Išaukęs visuomenės narių pilietiškumas ir tautiškumas	Kritiškai mąstantys yra socialiai atsakingi asmenys, suvokiantys abipusį ryšį - individualių sprendimų, veiksmų svarbą visuomenei ir visuomenės įtaką kiekvieno asmeniniam gyvenimui.
Aktyvus dalyvavimas bendruomeniniame ir visuomeniniame (politiniame) gyvenime	Kritiškai mąstantys yra ir atsakingai veikiantys – aktyviai dalyvaujantys mažesnės ar didesnės grupės, bendruomenės ir visuomenės gyvenime.
Bendruomeniškos aplinkos kūrimas	Kritiškai mąstantys patys puoselėja palankią mąstymui ir veiklai aplinką, ieško bendraminčių, juos buria, jais remiasi.
Lankstus reagavimas į pokyčius darbo rinkoje, mažėjantis nedarbas	Kritiškai mąstantys geba numatyti pokyčius, juos įvertinti, pasirengti jiems. Suprasdami, kad viskas kinta, jie mokosi visą gyvenimą, įgydami naujų žinių ir įgūdžių.

2 paveikslas. Pasirenkamojo ugdymo ir kritinio mąstymo ugdymo rezultatai

Tačiau, kad principai, uždaviniai taptų konkrečiais rezultatais **reikia keleto sąlygų:**

- ✓ Palankios, palaikančios ir skatinančios atsiskleisti, kurti, mąstyti ir veikti *aplinkoje*;
- ✓ Pakankamai *laiko* ir *galimybių* įgyti vertingos patirties;
- ✓ *Atviro ir neformalaus bendravimo*, nebijant būti neteisiam;
- ✓ Galimybių savarankiškai ir *nepriklausomai mąstyti*;
- ✓ Galimybių *mąstymą paversti veiksmu*;
- ✓ Galimybių *reflektuoti savo patirtį* ir ja remtis tolesniuose veiksmuose;
- ✓ Galimybių *dalytis savo patyrimais*, žiniomis, įgūdžiais ir *mokytis iš kitų*;
- ✓ Pažangos, pastangų, pasiekimų *pastebėjimo, pripažinimo ir vertinimo*;
- ✓ Ugdymo *nuoseklumo, kompleksiško, sistemiško*.

Visos šios sąlygos – kaip jas sudaryti, kokia konkreti jų išraiška, bus plačiau aptartos mokomojoje medžiagoje.

Tikslinė grupė

Šios programos tikslinė grupė yra jaunimo ir su jaunimu dirbančių organizacijų nariai, jaunimo grupių ir būrelių vadovai – ugdytojai, jaunimo darbuotojai, mokytojai, tėvai ir kiti žmonės tiesiogiai organizuojantys ir vykdančys jaunimo neformaliojo ugdymo veiklas. Tai gali būti jaunimo nevyriausybinių organizacijų nariai, mokyklose veikiančių būrelių ir klubų atstovai, mokyklų savivaldos atstovai, jaunimo lyderiai, neformalių jaunimo grupių atstovai, besidomintys jaunimo ugdymu ir norintys išmokti taikyti kritinio mąstymo ugdymo metodus savo veikloje. Šioje

programoje pateikiama kritinio mąstymo ugdymo metodika gali būti pritaikyta įvairaus turinio jaunimo veiklai ir ugdymo programoms stiprinti. Remiantis LR Jaunimo politikos pagrindų įstatymu, jaunu žmogumi yra laikomas asmuo nuo 14 iki 29 metų amžiaus. Taigi, šioje programoje pateikiami kritinio mąstymo ugdymo metodai visų pirma yra skirti darbui su šio amžiaus žmonėmis – paaugliais ir jaunais suaugusiais. Kritinis mąstymas dažniausiai siejamas su formalioju ugdymu, intelektine veikla, tačiau programa siekia atskleisti, kad svarbias kritinio mąstymo kompetencijas galima įdomiai ir patraukliai ugdyti(s) daugelyje neformaliųjų ugdymo veiklų, jei ugdymo procesas yra tikslingai ir tinkamai organizuojamas.

Programos paskirtis.

Programa vadinamas neformaliojo ugdymo turinio aprašas, skirtas jaunimo organizacijoms ir jaunimo ugdytojams, kuriame aiškiai suformuluota programos paskirtis, objektas, uždaviniai, aptariamos pagrindinės sąvokos, aprašomos temos, nurodoma jų apimtis valandomis, siūlomi taikyti metodai, nurodomos ugdomos kompetencijos, pateikiami reikalavimai programos įgyvendintojams, literatūros sąrašas, reikalingos priemonės programos įgyvendinimui.

Pagrindinės sąvokos

Jaunas žmogus – asmuo nuo 14 iki 29 metų. (Lietuvos Respublikos Jaunimo politikos pagrindų įstatymo 2 str.)

Jaunimo organizacija – įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka įregistruota asociacija, 1) kurioje ne mažiau kaip 2/3 narių yra jauni žmonės ir (ar) 2) į kurią įeina ne mažiau kaip 2/3 asociacijų, kurių kiekvienos ne mažiau kaip 2/3 narių yra jauni žmonės. (Lietuvos Respublikos Jaunimo politikos pagrindų įstatymo 3 str.)

Neformalusis švietimas – švietimas pagal įvairias švietimo poreikių tenkinimo, kvalifikacijos tobulinimo, papildomos kompetencijos įgijimo programas, išskyrus formaliojo švietimo programas. (Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo 2 str. 17 d.)

Neformaliojo vaikų švietimo paskirtis – tenkinti mokinių pažinimo, ugdymosi ir saviraiškos poreikius, padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais; formalųjį švietimą papildančio ugdymo paskirtis – pagal ilgalaikes programas sistemiškai plėsti tam tikros srities žinias, stiprinti gebėjimus ir įgūdžius ir suteikti asmeniui papildomas dalykines kompetencijas. (Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo 15 str. 1 d.)

Neformaliojo suaugusiųjų švietimo paskirtis – sudaryti sąlygas asmeniui mokytis visą gyvenimą, tenkinti pažinimo poreikius, tobulinti įgytą kvalifikaciją, įgyti papildomų kompetencijų. (Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo 16 str. 1 d.)

Jaunimo neformalusis ugdymas – kryptinga veikla, padedanti jaunam žmogui tapti sąmoninga asmenybe, sugebančia atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas ir aktyviai veikti savo bendruomenėje. Tai yra suplanuotas ir organizuotas ugdymo(si) procesas, kurio metu jaunas žmogus prisiima aktyvų vaidmenį bei asmeninę atsakomybę už savo mokymąsi ir įgyjamas žinias. Jam vykstant jaunas žmogus: savanoriškai ir aktyviai dalyvauja; mokosi iš savo patirties; siekia sau užsibrėžtų mokymosi tikslų, nekonkuruodamas su aplinkiniais; pats vertina savo pasiekimus, sėkmes ir nesėkmes; su ugdytoju bendrauja kaip lygus su lygiu; gali saugiai reikšti savo emocijas, jausmus, abejones ir kylančius klausimus; bendrauja su kitais ugdytiniais ir šio bendravimo dėka mokosi. (Pagal: Donatas Petkauskas. Tai kas tas jaunimo neformalusis ugdymas arba JNU? PO SKĖČIU Nr. 73, 2009 vasaris. P. 3).

Kritinis mąstymas – tai yra nepriklausomas ir bendravimo reikalaujantis aktyvus pažinimo procesas, kuriam informacija yra pradinis, o ne galutinis mąstymo taškas; kuris prasideda nuo klausimų, problemų, kurias reikia išspręsti, ir kurio būtina sąlyga – pagrįsti argumentai. Kritinis mąstymas – tai doras, sąžiningas ir visuomeniškai atsakingas mąstymas. (Pagal: David Klooster. Kritinis mąstymas – kas tai? Permainos 2001 (4). P.36-40).

Programos tikslas, uždaviniai ir siektinas rezultatas

Šia programa siekiama prisidėti prie Neformaliojo ugdymo koncepcijos uždavinio 15.3. *“ugdyti gebėjimą kritiškai mąstyti, rinktis ir orientuotis dinamiškoje visuomenėje“* [2]. Programa siekiama ugdyti mokinių, jaunimo organizacijų narių individualius kritinio mąstymo įgūdžius, plėtoti, tobulinti komandinio, bendruomeninio darbo veiklas, mokytis identifikuoti konkrečias problemas, jas analizuoti, spręsti, rengti ir vykdyti projektus, atlikti tyrinėjimo veiklas, mokytis prasmingo laisvalaikio praleidimo, prasmingai prisidėti prie visuomenei reikšmingų darbų.

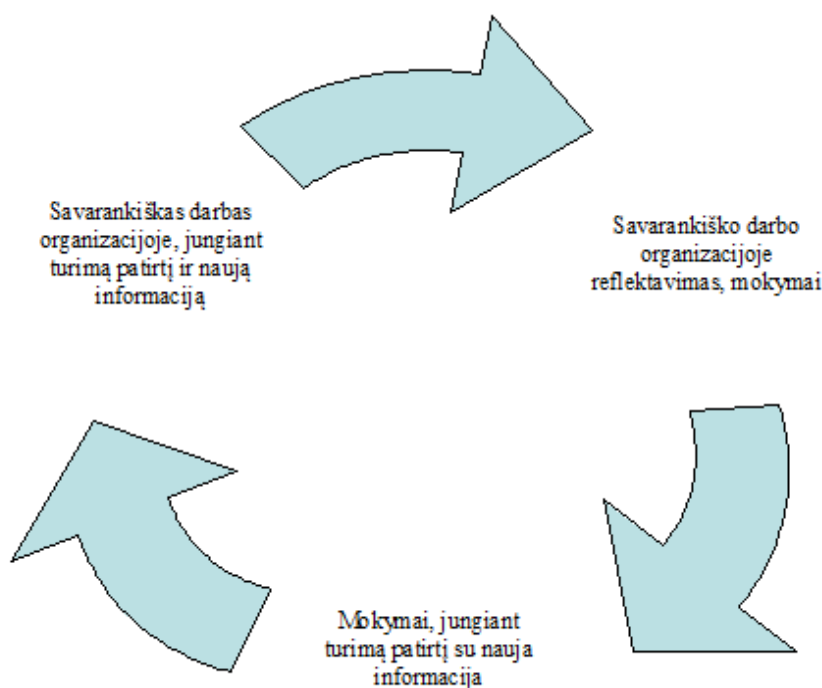
Programos uždaviniai:

1. Supažindinti su kritinio mąstymo ugdymo teorinėmis ir metodologinėmis nuostatomis, išnagrinėti būtinas sąlygas ir prielaidas;
2. Reflektuoti savo mąstymo prielaidas ir formuoti vertybes;
3. Aptarti bei išbandyti kritinio mąstymo ugdymo bendradarbiaujant ir veikimo grupėje strategijas bei metodus;
4. Suvokti kritinio mąstymo svarbą visuomenės gyvenime, laisvės ir atsakomybės sąsajas;
5. Mokytis taikyti kritinio mąstymo principus, nuostatas, vertybes asmeniniame ir bendruomeniniame lygmenyse;
6. Mokytis kelti esminius klausimus: *kodėl?* (kodėl aš/kiti taip daro, elgiasi, mąsto; kodėl kas nors atsitinka, randasi vieni ar kiti reiškiniai); *„ką darau?“* (kokią veiklą/veiklos formą renkuosi) ir *„kokia to veiksmo prasmė ir vertė?“* (man ir kitiems, bendruomenei ir visuomenei);

7. Išnagrinėti bei aptarti kritinio mąstymo svarbą organizacijos veiklos tobulinimui ir stiprinimui.

Siektini rezultatai. Programos sėkmės indikatorius – praktinis kritinio mąstymo įgūdžių taikymas kiekvieno neformalios organizacijos nario ir visos organizacijos mastu. Programa suteikia galimybę mokiniams, jaunimui aktyviai planuoti, organizuoti, prasmingai veikti ir apmąstyti, reflektuoti, vertinti, tobulinti organizacijų ir savo asmeninę veiklą jose. Programa siekiama, kad kiekvienas jos dalyvis kasdienėje veikloje gebėtų pasiremti sava patirtimi, būtų smalsus ir žingeidus tyrinėtojas, veiktų aktyviai individualiai ir grupėje, organizacijoje, kritiškai vertintų informaciją, reiškinius, procesus, mokėtų argumentuoti savo pasirinkimus ir veiksmus bei juos reflektuoti, prisiimtų atsakomybę už save, savo veiksmus organizacijoje, siektų prasmingai prisidėti prie jos ir visos visuomenės gyvenimo.

Programos konstravimo principai. Programa skirta mokinių ir jaunimo organizacijų atstovams, komandoms, kurias sudaro ne mažiau nei 3-5 atstovai. Kiekvieną programoje dalyvaujančią komandą konsultuoja ekspertas/konsultantas. Bendra programos apimtis – 32 val. kontaktiniam darbui ir 42 val. praktinio savarankiško darbo. Programa konstruojama tokiu būdu:

Savarankiško darbo organizacijoje metu vyksta konsultacijos virtualioje erdvėje, esant reikalui – ekspertas / konsultantas vyksta į organizaciją. Programą sudaro keturi etapai:

I etapas - dviejų dienų seminaras(16 akad. val.) skirtas kritinio mąstymo ugdymo pagrindinėms filosofinėms, metodologinėms nuostatoms, būtinoms prielaidoms ir sąlygoms aptarti, kritinio mąstymo schemas išbandymui; savo gyvenimo filosofijos ir vertybių išryškinimui,

asmeninių savybių ir kritinio mąstymo įgūdžių tobulinimui. Seminaro dalyviai praktiškai išmėgins metodus ir mokymosi strategijas, apimančias:

- ✓ informacijos atranką, analizę ir įvertinimą;
- ✓ įvairaus pobūdžio medžiagos įvertinimus ir apibendrinimus;
- ✓ kritiškų sprendimų priėmimą ir atsakingą veikimą;
- ✓ vertybių atranką ir vertinimą;
- ✓ konstruktyvias diskusijas.

Šių seminarų metu bus pateikiama teorinė medžiaga, vyks praktiniai užsiėmimai, simuliacijos, diskusijos. Mokymų pabaigoje komandoms skiriamos užduotys, kuriuos reikia atlikti iki antro seminarų ciklo. Tuo laikotarpiu (1-2 mėn.) komandoms konsultacinę pagalbą teikia priskirtas ekspertas/konsultantas.

II etapas - praktinis savarankiškas darbas organizacijoje, taikant seminarų metu įgytą patirtį ir ją reflektuojant (20 val.). Šio etapo metu komandos praktiškai pritaiko įgytą patirtį neformalaus ugdymo veiklose ir atlieka paskirtus namų darbus. Komandos turi galimybę virtualiai konsultuotis su paskirtu ekspertu/konsultantu, esant reikalui – ekspertas/konsultantas vyksta į organizaciją.

III etapas - dviejų dienų seminaras (16 akad. val). Seminaras pradedamas komandoms pristatant atliktus namų darbus ir savo veiklos refleksijas. Vyksta aptarimas. Toliau išbandomas strategijos ir metodai, skatinančios priimti kritiškus sprendimus, spręsti problemas grupės ir organizacijos lygmenyse, kritiškai nagrinėti ir vertinti įvairias visuomenines problemas. Kritinio mąstymo ugdymo strategijos ir metodai bus taikomi:

- ✓ Problemų analizei ir tyrimų veikloms modeliuoti;
- ✓ Aktyvaus susirinkimo strategijai išbandyti;
- ✓ Organizacijos strategijos/veiklos planavimui, vertinimui ir įsivertinimui;
- ✓ Aktualių visuomenių problemų iškelimui ir nagrinėjimui.

Mokymų programa tuo ir pasibaigia, tačiau nesibaigia kritinio mąstymo procesas. Tikimasi, kad mokymų dalyviai toliau savarankiškai dirbs, būreliuose, klubuose, organizacijose, patys organizuos mokymus, taip, kaip buvo mokomi patys, kritiškai vertins, reflektuos savo ir savo organizacijos veiklas. Mokymų dalyviai rengiami dirbti ne tik su savo, bet ir kitų organizacijų nariais. Įgiję vertingos mokymų organizatorių ir vedėjų patirties, taps neformalios Kritinio mąstymo ugdymo programos ir savo gerosios patirties skleidėjais. Apmokytų komandų nariai visada turės galimybę konsultuotis su paskirtais ekspertais/konsultantais. Jie taip pat dalyvaus ir jaunimo organizuojamuose mokymuose, stebės jų darbą, teiks konsultacijas ir atgalinį ryšį, padės planuoti veiklas.

Programa paremta aukščiau išvardintais principais : pozityvumu, prieinamumu, individualizavimu, aktualumu, demokratiškumu.

Programos *specialieji principai*:

1. Teorijos ir praktikos dermė. Teorinės nuostatos paaiškinamos ir iliustruojamos konkrečiais pavyzdžiais, teorijos mokomasis per praktiką;
2. Žinių ir patirties dermė. Naujos žinios (turinys) perteikiamos derinant su jau turimomis žiniomis ir asmeniniu patyrimu;
3. Dalies ir visumos dermė. Kiekvienas programos tematinis vienetas natūraliai siejasi su kitais ir sudaro bendrą visumą;
4. Temų, veiklų, užduočių ir laiko dermė. Kiekviena tema, siūlomos veiklos apibrėžiamos laike.
5. Veiklos refleksyvumo. Kiekviena tema ir veikla yra įvertinama ir apmąstoma.

Programos turinys

Eil. Nr.	Temos	Užsiėmimų turinys	Trukmė	
			Kontaktinis darbas	Savarankiškas darbas
1.	Kritinio mąstymo ugdymas: teorija ir praktika, būtinos sąlygos ir prielaidos.	Kritinio mąstymo sampratų įvairovė. Asmeninė kritinio mąstymo samprata. Kas yra ir kas nėra kritinis mąstymas? Kritinio mąstymo ugdymo schemos išbandymas – <i>patirtis – nauja informacija – refleksija</i> . Vidinių prielaidų ir išorinių sąlygų analizė – aplinka.	6 val.	4 val.
2.	Kritinis mąstymas – savarankiškas ir nepriklausomas mąstymas (savęs pažinimas ir kritinis įsivertinimas).	Kritinis mąstymas – sąmoningo gyvenimo pagrindas. Trys mąstytojų tipai: nekritiški asmenys, įgudę manipuluotojai ir kritiškai mąstantys asmenys. Esminiai kritiškai mąstančių žmonių mąstymo bruožai. Savo mąstymo pažinimas ir tobulinimas. Savo vertybių pažinimas ir pagrįstų sprendimų priėmimas.	4 val.	4 val.
3.	Kritinio mąstymo ugdymas bendradarbiaujant (aš ir kiti; aš ir grupė, mes – grupė).	Pristatomi esminiai ugdymo veiklos grupėje organizavimo principai, aptariamoms būtinos sąlygos ir priemonės, vadovo atsakomybė. Praktiškai išbandomo aktyvūs ugdymo pratimai. Ugdomi gebėjimai priimti kritiškus sprendimus, spręsti problemas ir mokytis grupės lygmenyje.	6 val.	4 val.

4.	Kritinis mąstymas organizacijos veiklos tobulinimui ir stiprinimui.	Efektyvios organizacijos pagrindai. Dermės paieškos: asmens ir organizacijos vertybės: egzistuojanti praktika ir siekiamybė. Veiklos vertinimas ir įsivertinimas.	6 val.	6 val.
5.	Kritinis mąstymas – visuomeniškas mąstymas. Kritinis mąstymas kaip laisvė ir atsakomybė.	Laisvė ir atsakomybė kritinio mąstymo kontekste. Aktualių visuomenių problemų iškėlimas ir nagrinėjimas.	4 val.	4 val.
6.	Praktinė veikla taikant kritinio mąstymo ugdymo schemą, strategijas ir metodus organizacijoje. Patirties analizė ir aptarimas.	Modeliavimas, praktinė veikla, konsultavimas, diskusijos ir refleksijos.	6 val.	20 val.
		Viso:	32 val.	42 val.

Tikėtina(-os) kompetencija(-os), kurią(-ias) įgis Programą baigęs asmuo, mokymo(-si) metodai, įgytos(-ų) kompetencijos(-ų) įvertinimo būdai

Programoje numatoma suteikti žinių, supratimo ir gebėjimų bei formuoti nuostatas	Kompetencija (-os)	Mokymo modelis (mokymo / mokymosi) metodai ir būdai)	Įgytos(-ų) kompetencijos (-ų) įvertinimo būdai
Žinių, supratimo įgijimas (teorinė dalis)	<p><i>Gebės apibūdinti ir panaudoti praktinėje veikloje:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • kritinio mąstymo bruožus ir ugdymosi galimybes; • mokymąsi ir bendradarbiavimą skatinančios kultūros ir aplinkos požymius; • kritinio mąstymo reikšmę asmeniui, organizacijai, bendruomenei, visuomenei; • bendradarbiavimo strategijų taikymą neformaliame ugdyme; • skaitymo, rašymo, diskutavimo ir kitokios veiklos metodus, skatinančius kritinį 	Įtraukiančios paskaitos, diskusijos, mokymasis individualiai ir grupėmis.	Klausimai - atsakymai, dalyvavimas veiklose, individualaus ir grupių darbo pristatymai. Refleksija.

	<p>mąstymą.</p> <ul style="list-style-type: none"> • veiklos vertinimo ir įsivertinimo strategijas, veiklos efektyvumo vertinimo būdus. 		
<p>Gebėjimų įgijimas (praktinė dalis)</p>	<p><i>Gebės:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • modeliuoti kritinio mąstymo ugdymo tikslą, uždavinius, rezultatus, pasirinkti veiklos modelius, planuoti veiklą ir ją įgyvendinti; • pasirinkti veiksmingiausias kritinio mąstymo ugdymo metodus ir taikyti neformalaus ugdymo veiklose; • taikyti mokymosi bendradarbiaujant strategijas, ugdomojo vertinimo būdus; • pasirinkti ir efektyviai taikyti veiklos ir vertinimo ir įsivertinimo strategijas; • kurti kūrybai ir naujovėms palankią ugdymo(si) aplinką; • panaudoti vertinimo duomenis planuojant tolesnę veiklą. 	<p>Darbas individualiai ir grupėmis taikant mokymosi bendradarbiaujant strategijas: teorinių apibendrinimų, strategijų, patirties pavyzdžių analizė, veiklos savo organizacijoje planavimas ir refleksija.</p>	<p>Individualių ar grupių užduočių aptarimas, diskusija, praktikos pavyzdžių aptarimas, išbandytų pavyzdžių aprašymų pristatymas ir aptarimas.</p>
<p>Nuostatų įgijimas (vertybinių, etinių nuostatų teikimas ir įgijimas)</p>	<p><i>Mokymų dalyviai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • sieks geriau pažinti save, reflektuos savo patirtį, savo santykį su kitais ir savo vietą organizacijoje; • sieks bendradarbiauti ir mokytis kartu su kitais, noriai dalyvis patirtimi, klaus patarimo, suteiks pagalbą ir paramą kitiems; • sieks tobulėjimo kitų organizacijos narių labui; • pripažins, kiekvieno asmens unikalumą ir vertę, vertins bendradarbiavimą su kitais. 	<p>Darbas individualiai ir grupėmis taikant mokymosi bendradarbiaujant strategijas, pokalbiai, diskusijos, refleksija.</p>	<p>Dalyvių pasisakymai apie savo darbą, pasirinkti pavyzdžiai, refleksijos, planai ateičiai.</p>

9. Programai vykdyti naudojama mokomoji medžiaga ir techninės priemonės:

9.1 Mokomoji medžiaga

Eil. Nr.	Temos	Mokomosios medžiagos pavadinimas	Mokomosios medžiagos apimtis
1.	Kritinio mąstymo ugdymas: teorija ir praktika, būtinos sąlygos ir prielaidos.	Kritinio mąstymo ugdymo pagrindinės filosofinės ir metodologinės nuostatos. Papildomi skaitiniai: <i>D. Klooster. Kas yra kritinis mąstymas?</i>	5 psl.
2.	Kritinis mąstymas – savarankiškas ir nepriklausomas mąstymas (savęs pažinimas ir kritinis įsivertinimas).	Savo mąstymo svarbos supratimas, pažinimas ir tobulinimas.	1psl.
		Universalūs mąstymo standartai, mąstymo elementai ir esminiai kritiškai mąstančio žmogaus mąstymo bruožai (schemos ir glausti aprašai).	3 psl.
		Savo mąstymo pažinimo ir tobulinimo strategijos	2 psl.
		Vertybių identifikavimo strategija	2 psl. + kortos
		Vertybių medis	2 psl.
3.	Kritinio mąstymo ugdymas bendradarbiaujant (aš ir kiti; aš ir grupė, mes – grupė)	<i>Kritinio mąstymo ugdymas grupėje.</i> Pristatomi esminiai ugdymo veiklos grupėje organizavimo principai, aptariamoms būtinos sąlygos ir priemonės.	2 psl.
		<i>Vadovo vaidmuo, pasiruošimas ir atsakomybė grupėje.</i> Dalomoji medžiaga: rekomendacijos grupės vadovui pagal Zlatravičienę A. ir kt. „ <i>Patyrimo pedagogika ir jos taikymas.</i> ”	1psl.
		<i>Žaidimo svarba. Žaidimas, kaip mokymo(si) metodas.</i> Pristatoma žaidimo svarba žmogaus asmenybės raidai, pagrindinės teorinės prielaidos. Lyginamos žaidimo ir neformaliojo ugdymo veiklos ypatybės. Dalyviai užsiėmimo metu praktiškai patiria ir aptaria skirtumus tarp spontaniško žaidimo ir tikslingos ugdymo veiklos. Pristatoma palyginimo skaidrė: “Žaidimas ir ugdymo metodai”. Papildomi skaitiniai: <i>D.W. Winnicott “Žaidimas ir realybė”.</i>	2 psl.
		<i>Ugdymo veiklų planavimas. Darbas su tema.</i> Aptariama, kaip praktiškai suplanuoti svarbiausius kritinio mąstymo ugdymo etapus (žadinimą, mokymą ir refleksiją) planuojant	2 psl.

		<p>grupės veiklą. Pristatoma ir išbandoma “minčių žemėlapis” metodika temų plėtojimui ir dalyvių įsitraukimui skatinti. Praktiškai planuojamos ugdymo veiklos artimiausiam laikotarpiui.</p>	
		<p><i>Žadinimo ir įsitraukimo skatinimo pratimai.</i> Pristatoma žadinimo ir įsitraukimo skatinimo metodų svarba, praktiškai išbandoma. Dalomoji medžiaga: Žadinimo ir įsitraukimo pratimų rinkinys.</p>	3 psl.
		<p><i>Bendradarbiavimą ir kūrybiškumą lavinantys pratimai.</i> Grupėje praktiškai išbandomi keli aktyvūs bendradarbiavimo pratimai. Mokymosi patirtys aptariamos grupėje. Dalomoji medžiaga: Bendradarbiavimo pratimų rinkinys.</p>	3 psl.
		<p><i>Refleksijos pratimai.</i> Aptariama refleksijos reikšmė ir pristatomi grupinės refleksijos metodai. Dalomoji medžiaga: Refleksijos pratimų rinkinys, rekomendacijų rinkinys vadovui vedant refleksijos užsiėmimus su jaunimu.</p>	3 psl.
4.	Kritinis mąstymas organizacijos veiklos tobulinimui ir stiprinimui.	<p>Kas būdinga efektyviai jaunimo organizacijai? 1) Jaunimo organizacijų apibūdinimų rinkinys. 2) Organizacijos sėkmės istorija. 3) Organizacijos nesėkmės istorija.</p>	5 psl.
		<p>1) M. Rokeach'o vertybių lentelė 2) Aktyvaus susirinkimo aprašas</p>	3 psl.
		<p>1) Veiklos vertinimo ir įsivertinimo kriterijų sąrašas. 2) Ekspertų metodo aprašas</p>	4 psl.
5.	Kritinis mąstymas – visuomeniškas mąstymas. Kritinis mąstymas kaip laisvė ir atsakomybė.	<p>1) Video medžiaga</p>	---
		<p>1) Lietuvių kalbos brandos egzaminas kaip problema. 2) Kampų metodo aprašas</p>	4 psl.

Techninės priemonės

Kompiuteris, daugialypės terpės projektorius, magnetinė lenta, dideli popieriaus lapai, A4 formato popieriaus lapai, spalvoti lipnūs lapeliai, flomasteriai, kitos priemonės.

Programai rengti naudotos literatūros ir kitų informacinių šaltinių sąrašas

1. Buehl, D. *Interaktyviojo mokymosi strategijos*. 2004. Vilnius: Garnelis.
2. Caroselli M., *Activities for Developing Critical Thinking Skills*. Amherst, Massachusetts: HRD Press, 1998.
3. Dubauskas G. *Organizacijos elgsena*. V., 2006.
4. *Europos jaunimo organizacijų kontekstas ir kultūra*. Prieiga per internetą: <http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/documents/Publications/T_kits/1/Lithuanian/Chapter1.pdf>
5. Festeu D., Humberstone B. with European Colleagues. *Non-formal education through outdoor activities: a European funded project*. Cumbria: European Institute for Outdoor Adventure Education and Experiential Learning, p. 256, 2006.
6. Gailius Ž. ir kt. Darbo su jaunimo grupėmis vadovas. Neformaliojo ugdymo praktika Lietuvoje, Jaunimo tarptautinio bendradarbiavimo agentūra, Jaunimo reikalų departamentas.
7. Gendstad N.M. *Mokytis – tai atrasti*. 1996. Vilnius.
8. Grigaitienė R. *Kritinio mąstymo ugdymas: kodėl ir kaip? 2004*. Kaunas: Kauno kolegija.
9. Jeffs T., Smith M. K. *Informal Education: Conversation, democracy and learning*, Ticknall: Education Now, 1996.
10. Indrašienė, V., Merfeldaitė, O. Inovacijoms palankios mokyklos aplinkos kūrimo prielaidos Utenos savivaldybėje. *Pedagogika: mokslo darbai*, 2011, t. 102, p. 74–81.
11. Kvieskienė ir kt. *Neformaliojo vaikų švietimo sąnaudos ir prieinamumas*, 2006. Tyrimo ataskaita [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/NVS_sanaudos_ir_prieinamumas_ataskaita.pdf>.
12. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 38-1804
13. Lipman M. *Thinking in Education*. Cambridge University Press, 2003.
14. Marzano R. Naujoji ugdymo tikslų taksonomija. Vilnius: Žara, 2005.
15. Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija. *Valstybės žinios*, 2006-01-12, Nr. 4-115
16. Paul R., Elder L. *Critical Thinking. Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life*. Boston: Pearson, 2012.
17. Penkauskienė D. *Kritinio mąstymo ugdymas. Teorija ir praktika*. 2000, Vilnius.
18. Petronienė O., Taljūnaitė M. Neformaliojo vaikų švietimo prieinamumo geografinis veiksnys. *Filosofija. Sociologija*, T. 23, Nr.4. 2011.
19. Petty G. *Įrodymais pagrįstas mokymas. Praktinis vadovas*. Vilnius: Tyto Alba, 2008.
20. Petty G. *Šiuolaikinis mokymas. Praktinis vadovas*. Vilnius: Tyto alba, 2006.
21. Pollard, A. *Refleksyvusis mokymas. Veiksminga ir duomenimis paremta profesinė praktika*. Vilnius: Garnelis, 2002.
22. Ruškus J., Žvirdauskas D., Stanišauskienė V. *Neformalusis švietimas Lietuvoje. Faktai, interesai, vertinimai*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2009.
23. Straub P. *Youth in Action. Brussels* [interaktyvus], 2004. Prieiga per internetą: <<http://eurlex.europa.eu>>.
24. Šukytė D. Neformalusis vaikų ugdymas ir jo realizavimui darantys įtaką veiksniai. *Socialinis ugdymas*, 2007, Nr. 3 (14), p. 79-88.
25. Targamadžė V. *Organizacijos kultūra kaip potencialus ugdymo veiksnys*. Logos 61. 2009. Prieiga per internetą <http://litlogos.eu/L61/Logos_61_185_191_Targamadze.pdf>.
26. *Vaikų ir jaunimo kultūrinio ugdymo koncepcija*. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo 2008-01-09 ministro įsakymas Nr. ISAK- 43.
27. *Vaikų ir jaunimo socializacijos programa*. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. spalio 11 d. įsakymas Nr. V-1715.
28. *Vaikų, kuriems paskirta vidutinės priežiūros priemonė, situacijos, veiksmų ir priežasčių, paskatintųjų nusižengti, analizė*. Vilnius: UAB „Nestandardiniai.lt“, 2010.
29. Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatai, 2003 m. liepos 4 d., Nr. IX-1700. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 71-3216.
30. Winnicott D.W. *Žaidimas ir realybė*, Vilnius: Vaga, 2009.

31. Zlatravičienė A. ir kt. *Patyrimo pedagogika ir jos taikymas. Praktinis vadovas jaunimo darbuotojams*, Vilnius: Valstybinė jaunimo reikalų taryba, 2006.

Dalyviai:

Programos dalyvių tikslinės grupės:	(Pažymėti X)
Jaunimo nevyriausybinų organizacijų nariai	x
Su jaunimu dirbančių organizacijų atstovai (jaunimo būrelių, klubų vadovai, veiklos centrų darbuotojai).	x
Mokytojai, klasių auklėtojai	
Jaunimo neformalių grupių atstovai	x
Tėvai	

[1] Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija (2012). Švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 30 d. įsakymo nr. isak-2695 „Dėl neformaliojo vaikų švietimo koncepcijos patvirtinimo“ pakeitimo 2012 m. kovo 2. nr. v-554, p. 3. pasiekta adresu: http://www.smm.lt/ugdymas/neformalusis/n_vaiku.htm

[2] Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija (2012). Švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 30 d. įsakymo nr. isak-2695 „Dėl neformaliojo vaikų švietimo koncepcijos patvirtinimo“ pakeitimo m. kovo 29 d. nr. v-554. 3. pasiekta adresu: http://www.smm.lt/ugdymas/neformalusis/n_vaiku.htm